

Norsk institutt for kulturminneforskning

Fortidens minner i dagens landskap

Status for automatisk fredete kulturminner i Skien kommune,
Telemark 2010

May-Liss Bøe Sollund

Norsk institutt for kulturminneforskning

NIKU ble etablert 1. september 1994 som del av Stiftelsen for naturforskning og kulturminneforskning, NINA•NIKU. Fra 1. januar 2003 er instituttet en selvstendig stiftelse og del av det nyopprettede aksjeselskapet Miljøalliansen som består av seks forskningsinstitutter og representerer en betydelig spesial- og tverrfaglig kompetanse til beste for norsk og internasjonal miljøforskning.

NIKU skal være et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innen anvendt kulturminneforskning. Vår oppdragsvirksomhet er rettet mot så vel kulturminneforvaltningen som andre relevante brukere i samfunnet, både offentlige og private. Instituttet utfører forskning og oppdrag innen følgende områder:

- Arkeologi i middelalderbyene
- Arkeologiske registreringer og overvåkinger
- Bygningsundersøkelser
- Fargeundersøkelser (bygninger)
- Humanosteologi
- Konservering og restaurering
- Landskap og kulturminner
- Landskapsanalyser og konsekvensutredninger for kulturminner i samband med naturinngrep og arealendringer
- Miljøovervåking
- Oppmålinger
- Registrering av kulturminner

De største oppdragsgiverne er, i tillegg til Miljøverndepartementet og Norges forskningsråd, Riksantikvaren, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og andre offentlige institusjoner og bedrifter (Statsbygg, Forsvaret ol.).

NIKU har sitt hovedkontor i Oslo og distriktskontorer i Bergen, Oslo (Gamlebyen), Tromsø, Trondheim og Tønsberg.

Publikasjoner

Som selvstendig stiftelse har vi valgt å avslutte tidligere serier og etablerer fra 2003 to nye serier som hver nummereres fra 1 og oppover.

- NIKU Rapport er den rapportering som overleveres oppdragsgiver etter fullført prosjekt. Serien kan ha begrenset opplag og distribusjon.
- NIKU Tema omfatter det vide spekter av kulturminnefaglige områder som instituttet arbeider med og henvender seg i hovedsak til forsknings- og fagmiljøer samt forvaltning.

Sollund, M.-L. B. 2011. Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skien kommune, Telemark 2010. – NIKU Tema 34. 28 sider.

Oslo, mars 2011

NIKU Tema 34

ISSN 1503-4909

ISBN 978-82-8101-090-1 (elektronisk)

ISBN 978-82-8101-091-8 (trykt)

Rettighetshaver ©: Stiftelsen Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU

Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

Grafisk produksjon:

www.verapahle.no

Opplag: 200

Trykk: www.fladby.no

Trykt på miljøpapir

Prosjekt nr.: 1563464

Oppdragsgiver: Riksantikvaren

Tilgjengelighet: Åpen

Ansvarlig signatur: Kari Charlotte Larsen

Sammendrag

Sollund, May-Liss Bøe. 2011. Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skien kommune, Telemark 2010.

NIKU Tema 34, 28 sider.

I denne rapporten beskrives omfanget av skader som er påført de automatisk fredete arkeologiske kulturminnene (fornminnene) i Skien kommune, Telemark i perioden 2005–2010. Dette er tredje gang de samme kulturminnene i Skien oppsøkes i forbindelse med kontrollregistreringsprosjektet. Den første kontrollregistreringen fant sted i 1997, og den andre i 2005. De kulturminnene som er med i denne undersøkelsen ble første gang registrert og kartlagt i forbindelse med utarbeiding av Økonomisk kartverk for Gjerpen, Solum og Holla kommuner i 1970. I undersøkelsen kartlegger vi hvilke areal typer forminnene ligger på, fornminnenes tilstand og vi kartfester også hvert enkelt kulturminne, også der de ligger samlet i store felt. Dersom fornminnene er skadet eller fjernet etter kontrollen i 2005, identifiserte vi hvilke type tiltak som har forårsaket dette. Resultatet av undersøkelsen viser at i løpet av de siste 5 årene er ingen fornminnene fjernet, men 19 er skadet. De fleste av disse er skadet som følge av jordbruksaktivitet. Andelen skogbruksskader er for første gang nesten like høy som jordbruksskadene. I fremtiden vil trolig skogbruket være den sektoren som skader flest fornminner.

Oppdraget er utført på oppdrag fra Riksantikvaren som ønsker en kartlegging av årsakene til at den registrerte fornminnebestanden desimeres.

EMNEORD: kulturminne – fredet – overvåking – desimering – kontroll – tap – skade – tilstand Skien – Telemark

Abstract

Sollund, May-Liss Bøe. 2011. Prehistoric sites and monuments in present-day landscape. A report on the state of preservation of protected monuments in the municipality of Skien in Telemark County, anno 2010. NIKU Tema 34, 28 pages. In Norwegian.

This report describes the extent and nature of damage inflicted on protected ancient sites and monuments in Skien, Telemark County, between 2005 and 2010. Monuments in the area were originally surveyed and described in connection with the publication of the Norwegian Land Use Maps for the municipalities of Solum, Gjerpen and Holla in 1970. A control survey was undertaken by NIKU in 1997 and 2005, with a third control survey, also by NIKU, in 2010. Combining the four sets of information makes it possible to produce a comprehensive assessment of how the sites and monuments have fared in the course of these periods.

The second control survey had a three-pronged strategy: to survey the exact position of each individual archaeological object (and not just plotting the outline of an area containing a number of objects, for example burial mounds); to record the condition of each surveyed object; and to map the specific land-use type in which each object is located. Furthermore, in the case of objects damaged or removed after 2005, the 2010 survey aimed to identify the specific causal activities. The survey findings revealed that in the five years since the previous survey no objects had been removed, while 19 had suffered some kind of damage. Most of this was caused by activities connected with farming, with activities connected with forestry coming in a close second. It is likely that forestry, not farming, will pose the main future threat to archaeological sites and monuments in the survey area.

The 2005 and 2010 surveys are part of a nationwide investigation, initiated and funded by the Directorate for Cultural Heritage, concerning the problem of monument attrition.

KEYWORDS: cultural heritage site – protected – monitoring – survey – control – loss – damage – condition – Skien – Telemark

Innhold

Sammendrag	3
Abstract	3
Forord	5
1 Innledning	5
2 Bakgrunn	5
3 Hovedresultater	6
4 Presentasjon av området	7
4.1 Skien kommune, Telemark	7
4.2 Omfanget av tidligere registreringer	7
5 Kvalitetsvurdering av tidligere registreringer	12
5.1 Kontroll av kartfestingen	12
6 Resultat av kontrollen	12
6.1 Tilstandsendring i perioden 2005–2010	12
6.2 Areal og arealbruksendring	16
6.3 Fornminner som er berørt av tiltak i perioden 2005–2010	16
6.4 Tiltak som har forårsaket skade eller fjerning av fornminner i perioden 2005–2010	17
6.5 Utviklingen 1970-1997-2005-2010.	22
7 Tendenser i trusselbildet	23
8 Konklusjon	24
9 Kilder	24
10 Vedlegg	27

Forord

Periodiske kontrollregistreringer av tap og skade er ledd i Riksantikvarens overvåkning av automatisk fredete kulturminner (fornminner). Kontrollarbeidet i Skien kommune, Telemark, ble utført i mai, juni, september og oktober 2010. Arbeidet ble gjennomført av prosjektleder May-Liss Bøe Sollund, Arne Jan Brendalsmo, Thomas Risan og Anneli Nesbakken. Alle er arkeologer ved NIKU. Rory Dunlop, NIKU, har kvalitetsvurdert rapporten. De takkes.

Oslo, mars 2011
May-Liss Bøe Sollund

Innledning

Fornminnene i Norge har vært underlagt juridisk vern helt siden 13. juni 1905 da "Lov om Fredning og Bevaring af Fortidslevninger" ble vedtatt. Denne loven er senere endret og revidert, senest i 2003, i takt med endringer i samfunnet og erkjennelsen av nye fornminnetyper. Bakgrunnen for fredningsloven av 1905 var først og fremst å beskytte gjenstandsmaterialet i fornminnene mot ufaglig utgravning. Senere er fornminnene som landskapselement blitt viktigere, og dette kommer også frem i kulturminneloven av 1978 § 19, der det slås fast at departementet kan frede et område rundt selve fornminnet så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av det i landskapet. Likevel har utbygging og nydyrking gjennom tidene ført til at svært mange fornminner er skadet eller fjernet, og dette har også i stor grad skjedd etter 1905.

Bakgrunn

Undersøkelsen er utført av NIKU på oppdrag fra Riksantikvaren. Prosjektet "Kontrollregistrering av automatisk fredede kulturminner (fornminner)" ble igangsatt i 1997 med fokus på desimeringshastigheten for automatisk fredete kulturminner. Fra 2001 har prosjektet vært en del av Riksantikvarens miljøovervåkningsvirksomhet. Formålet med overvåkningsprosjektet er å skaffe oversikt over utviklingen for tap av og skade på fornminnene, og å finne fram til årsakene for tap og skader.

Resultatmaterialet fra overvåkningsprogrammet brukes til rapportering til det miljøvernpolitiske resultatområdet, Bevaring og bruk av kulturminner. Følgende nøkkeltall inngår under dette: Periodevis tap og skade, og årsaksforhold i utvalgte lokaliteter over og under vann; Delen av registrerte arkeologiske kulturminne uten nye skader. (St.meld. nr 16 2004-2005).

Kontrollregistreringen gjennomføres etter Norsk Standard, NS 9450: 2003, Automatisk fredete kulturminner, Registrering av tap og skade.

Kontrollkommunene omfatter: Skien, Telemark; Trondheim, Sør-Trøndelag; Tromsø, Troms, Grong, Nord-Trøndelag; Nord-Aurdal, Oppland; Fræna, Møre og Romsdal; Kautokeino, Finnmark; Eidskog, Hedmark; Saltdal, Nordland; Sandnes, Rogaland; Skjåk, Oppland; Bømlo, Hordaland, Horten, Vestfold, Lillesand, Aust-Agder, Sortland, Nordland; Sarpsborg, Østfold

Det er publisert rapporter for alle kontrollregistreringene. Samtlige rapporter er tilgjengelig og kan lastes ned som pdf-filer fra www.niku.no. For resultatet av 1. omdrev av kontrollen er det publisert en artikkel i Viking (Sollund 2008).

Hovedresultater

Kontrollregistreringene i 2010 omfattet Skien kommune, Telemark, Trondheim kommune, Sør-Trøndelag, Grong kommune, Nord-Trøndelag og Tromsø kommune, Troms (figur 1).

Resultatet etter årets kontrollregistreringer er som følger (figur 2).

Skien, Telemark: Kontroll av 570 fornminner, registrert i 1970, kontrollert i 1997 og 2005.

Trondheim, Sør-Trøndelag: Kontroll av 167 fornminner, registrert i 1965, kontrollert i 1997 og 2005.

Grong, Nord-Trøndelag: Kontroll av 373 fornminner, registrert i 1972, kontrollert i 1999 og 2005.

Tromsø, Troms: Kontroll av 195 fornminner, registrert i 1968, kontrollert i 1995 og 2005.

Figur 2.

Gjennomsnitt for årlig tap og skade på fornminner i kommunen, kontrollregistrert i 2010

Sum pr år tap og skade, gjennomsnitt

Kommune	Periode	Prosent
Skien	2005-2010	0,67
Grong	2005-2010	1,44
Trondheim	2005-2010	2,52
Tromsø	2005-2010	1,44

Tap pr år, gjennomsnitt

Kommune	Periode	Antall	Prosent
Skien	2005-2010	0	0
Grong	2005-2010	0,2	0,05
Trondheim	2005-2010	0,2	0,12
Tromsø	2005-2010	0,4	0,21

Skade pr år, gjennomsnitt

Kommune	Periode	Antall	Prosent
Skien	2005-2010	3,8	0,67
Grong	2005-2010	5,2	1,39
Trondheim	2005-2010	4,0	2,40
Tromsø	2005-2010	2,4	1,23

4. Presentasjon av området

4.1 Skien kommune, Telemark

I 1964 ble kommunene Skien, Gjerpen, Solum og Valebø krets av Holla kommune slått sammen og fikk navnet Skien kommune. Det bodde 51 668 personer i Skien pr. 1.1.2010. Kommunen har hatt en jevn, men lav befolkningstilvekst gjennom de siste 25 årene. 89 % av befolkningen bor i det som betegnes som tettbygde strøk, noe som er en økning på 1 % fra 2004. Byområder, boligområder og industriområder utgjør omtrent 25 % av kommunens areal, som er på 778 km². 1,2 % av kommunens sysselsatte arbeidet i 2009 i primærnæringene, mens 17,5 % arbeidet i sekundærnæring. Etter 2005 har andelen sysselsatte i primær- og sekundærnæringen gått ned, mest i sekundærnæringen der nedgangen har vært på 1,5 %. Tertiærnæringen har økt og sysselsetter nå 80,8 % av den arbeidsaktive befolkningen (<http://www.ssb.no/kommuner>).

4.2 Omfanget av tidligere registreringer

I 2010 foretok NIKU den tredje kontrollregistreringen av fornminnene i Skien. Den første kontrollen fant sted i 1997 og den neste i 2005. Utgangspunktet for disse kontrollene er data som ble registrert i forbindelse med den første registreringen (ØK-registreringen).

Da kulturminnene ble registrert i 1970 ble enkeltminnene ikke beskrevet dersom de lå sammen på lokaliteter der det fantes mer enn fire fornminner. Dette ble betegnet som gravfelt og i rapporten ble det laget en samlebeskrivelse av feltet. Begrunnelsen for dette var at det viktigste i vernesammenheng var å få satt fornminnene på kartet. Normen var å rapportere at "Feltet består av minst X-antall gravminner, samt et par hauger som kan være usikre som gravminner". Dette gjør at det i utgangspunktet er vanskelig å vite hvor mange gravminner som befinner seg på hvert gravfelt.

Kontrollregistreringene i Skien er utført i tre etapper og kontrollene er utført på forskjellig måte og med

ulike dataverktøy til disposisjon. Da den første kontrollen ble utført i 1997, var det ikke mulig å måle inn dataene nøyaktig med GPS. Skien var blant de første kommunene som ble kontrollert på denne måten og det fantes heller ikke et standardisert begrepsapparat for rapportering. Det ble tatt utgangspunkt i ØK-kartene som var produsert for kommunen og det var kun de fornminnene som var kartfestet med R (rune-R) på kartene som ble kontrollert. Videre ble det benyttet utskrifter fra Fornminneregisteret (den tids Kulturminneregister). I publikasjonen fra den første kontrollen ligger det et vedlegg der alle kontrollerte enkeltminner beskrives i henhold til skade, tiltak og areal (Sollund 1997).

Ved kontrollen i 2005 var utviklingen innen digitale system godt utviklet og alle enkeltminner ble digitalisert som flater og lagt inn i Askeladden (dagens Kulturminneregister) med egen enkeltminne-ID. Tilstandsdata for det enkelte objekt ble lagt inn i Askeladden men det ble også laget et vedlegg til rapporten der alle enkeltminner som er tapt, skadet eller ikke gjenfunnet beskrives i henhold til tilstand, endringsårsak og areal (Sollund 2006). I forbindelse med denne kontrollen ble det oppdaget en del feil som var gjort i forbindelse med den første kontrollen, Disse feilene er rettet opp i Askeladden og i de tabellene som vises i denne rapporten.

ØK-registreringen foregikk, i det som i dag er Skien kommune, i 1970 og 1971. Det ble da registrert 602 fornminner som var fredet etter Lov om fornminner av 29.juni 1951. Etter disse systematiske og kommunevise registreringene har registreringen foregått mer sporadisk av Kulturhistorisk museum og Telemark fylkeskommune. Det kom også en ny lov i 1978 Lov om kulturminner der også utmarksminner inkluderes som automatisk fredet. I den sammenheng fikk mange av kulturminnene som var registrert men med status som ikke fredet også et sterkt vern.

Figur 3. Hulvei som kommer opp til gravfeltet på Vale id 81247.
Foto: Jan Brendalsmo, NIKU 2010.

Figur 4. Bygdeborgen Grautknatten på Dal: Id 52772.
Foto: Jan Brendalsmo NIKU 2010

Blant de fornminnene som inngår i kontrollen er det mest gravminner. Men kontrollen inkluderer blant annet også flere hulveier (figur 3) 18 bygdeborger (figur 4), 12 helleristningsfelt, en ruin og to varp (figur 5). Et varp er en lokalitet som det knytter seg tradisjon til. Som regel forteller sagnet som er tilknyttet varpet at på dette stedet ble en eller flere personer drept en gang i tiden. For at man skulle bli vernet mot skrømt eller gjengangere måtte man kaste på en pinne eller stein når man passerte varpet (Solheim 1973). Mange slike sagn er fremdeles godt kjent.

I 1966 satte Norsk Kulturråd ned et utvalg som skulle "sette opp en liste over de av våre mest storslåtte minner fra oldtiden som bør sikres for fremtiden gjennom utvidet fredning og restaurering" (Norsk kulturråd 1967). Utvelgelsen skulle skje i landsmålestokk og omfatte de monumenter som også etter internasjonal målestokk er på høyeste plan. Planen var å kjøpe disse områdene og skjøtse ikke bare fornminnene men også landskapet rundt. For Oldsaksamlingens distrikt inneholder listen 68 steder og fire av disse ligger i Skien kommune, nærmere bestemt tre i Gjerpen og ett i Solum.

Figur 5. Varpet id 32956 på Varpekleiv ligger ved en gammel vei til Drangedal. Det er nylig kastet pinner på varpet.

Foto: Anneli Nesbakken, NIKU 2010

Figur 6. Helleristningsfeltet på Løberghaugen, id 43053, er nå veldig avskallet på grunn av tidligere bålbrekking på flaten.
Foto: Anneli Nesbakken, NIKU 2010

Det er to helleristninger og to gravfelt. Et av dem er det store helleristningsfeltet på Løberghaugen som ifølge utvalget består av 40 figurer, deriblant skip, dyr og solfigurer (figur 6). Det andre helleristningsfeltet ligger på Fossum. Her har utvalget lagt vekt på de flotte solfigurene med sine detaljerte og fine utføring. Det er også flere skip og fotsåler på feltet som i dag er tilrettelagt for publikum (figur 7).

For det store gravfeltet som ligger på Bjørntveit i Solum foreslår utvalget at 30-40 mål må sikres for å hindre at haugene blir skadet av boligbygging og de skriver videre at feltet skal bestå av flere storhauger med diameter fra 30-40 meter. Disse haugene skulle ligge på en høyde med utsikt over Skienselva og ned til Frierfjorden. I dag ligger det to lokaliteter på hver sin

side av en skole og hver har en storhaug med diameter 34 meter og 35 meter. En av haugene ligger på en smal rygg mellom to sandtak og ble restaurert av Oldsaksamlingen i 1940, id 71261- (figur 8). Den har en diameter på 34 meter og er 7 meter høy. På dette feltet skal det ha ligget flere hauger som gikk med i sandtakingen. Den andre storhaugen ligger sør for skolen, og er den største haugen på Bjørntvedt, med en diameter på 35 meter, id 32945-3. På dette feltet ligger det flere store hauger.

Det siste feltet som nevnes er gravfeltet på Grini og blir beskrevet som Gjerpens største og mest imponerende gravfelt med en serie hauger, hvorav flere har en betydelig størrelse. Den største av haugene betegnes Kongehaugen.

Figur 7. Helleristningsfeltet på Fossum, id 52649. som er godt tilrettelagt for besøkende. Foto: Jan Brendalsmo, NIKU 2010

Figur 8. Gravhaug på toppen av sandtak. I dag er dette sandtaket nedlagt og det er anlagt et nytt og mye dypere og større på andre siden av haugen, id 71261-1. Foto: Arve Kjærshheim NIKU 1997

Haugene ligger dominerende til på en høyde hvorfra det er vid utsikt over gammelt kulturlandskap. De anslår at bevaringsområde som må til er på 15-20 mål fordi haugene ikke skal bli bygget inne i boligfelt. Det er to felt som er registrert på Grini nordre. Det ene kalles Kongehaugen eller Gregorshaugen og har id 3928. Den største haugen der har diameter 15 meter og høyde på 2,5 meter. 60 meter lengre sør ligger det andre gravfelt med flere hauger som har diameter 12 meter, id 8116. Fra begge feltene er det fremdeles utsikt over gammelt kulturlandskap mot øst.

5. Kvalitetsvurdering av tidligere registreringer

5.1 Kontroll av kartfestingen

Under feltkontrollen er alle enkeltminner målt inn som flater ved hjelp av feltdatasamlere og GPSer. Feltutstyret som ble benyttet var Trimble TDS Nomad, samt Altus APS-3 GPS mottager med CPOS. Programvaren som er benyttet er ESRI ArcPad 6.0.3. Som bakgrunnsdata er det benyttet vektorkartlag over Skien kommune fra Norge Digitalt, samt utsjekkede filer fra Askeladden som inneholdt kartfestede fornminner. Til selve kontrollregistreringen er Riksantikvarens standarder fulgt ved at vi benyttet registreringsskjemaet utviklet av Riksantikvaren og Sør-Trøndelag fylkeskommune.

Gjenfinningen av fornminnene ved hjelp av DGPS bød ikke på store problemer. Kvaliteten av kartavmerkingene fra de tidligere registreringene kan derfor sies å være svært god. Noen av lokalitetsavmerkningene har vi imidlertid utvidet eller justert i forhold til slik de opprinnelig var tegnet inn på kartet. Dette ble gjort fordi det ble oppdaget flere fornminner som hørte til i de allerede registrerte fornminnefeltene.

6. Resultat av kontrollen

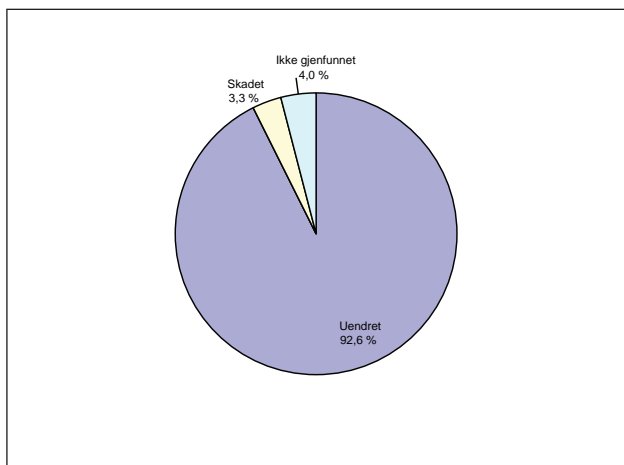
Kontrollen ble foretatt i mai, september og oktober 2010, og 570 automatisk fredete kulturminner (fornminner) ble oppsøkt. Kontrollregistreringen fra 2005 var grunnlaget for vurderingene. Hvert fornminne ble oppsøkt og kontrollert med tanke på endring av fornminnet, arealbruken i området og presisjonen av stedfesting. Opplysningene som kom frem er lagt inn i Askeladden.

6.1 Tilstandsending i perioden 2005–2010

Av de 570 fornminnene som ble kontrollert har 528 ikke vært utsatt for tiltak som har ført til noen endring i selve fornminnet eller i sikringssonen. Totalt hadde 19 fornminner vært berørt av tiltak i samme periode. Alle var skadet (figur 9, 10 og 11).

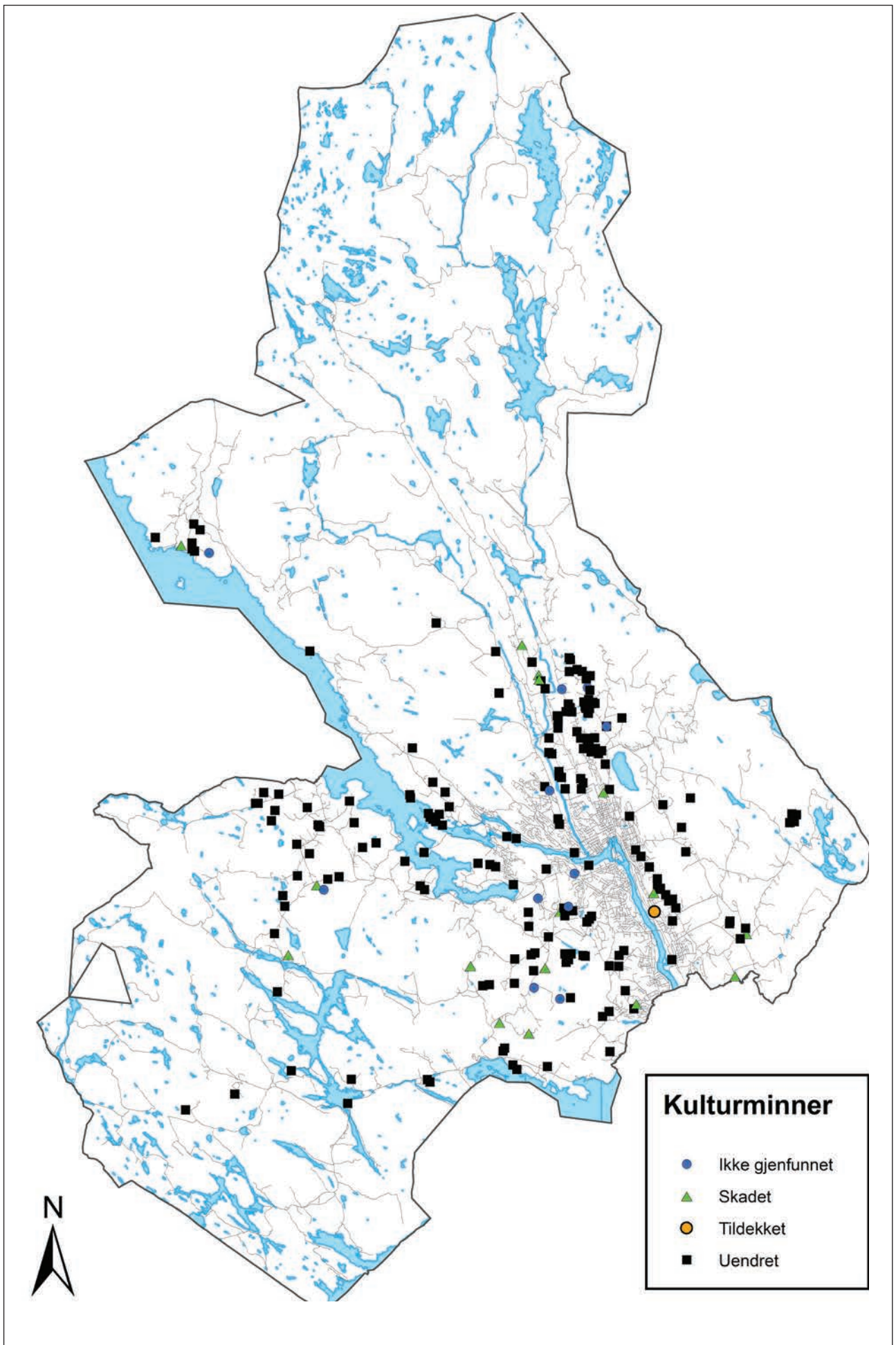
Figur 9. Tilstand for de registrerte fornminnene i 2010 sett i forhold til i 2005 (gjelder ikke "Ikke gjenfunnet" som bør være "Fremdeles ikke gjenfunnet")

Kommune	Samlet antall	Uendret	Tap	Skadet	Ikke gjenfunnet
Skien	570	528	0	19	23

Figur 10. Tilstand for de registrerte fornminnene i 2010 sett i forhold til i 2005 (gjelder ikke "Ikke gjenfunnet" som bør være "Fremdeles ikke gjenfunnet")

Figur 11. Kartet viser kontrollerte fornminnelokaliteter i Skien. Hver lokalitet kan omfatte flere fornminner. Felt der minst ett fornminne er tapt, skadet eller ikke gjenfunnet er markert som tapt, skadet eller ikke gjenfunnet på dette kartet.

Figur 12. Gravhaug med hogstavfall og vedstabel. Id 81152-2.
Foto: Jan Brendalsmo, NIKU 2010

Figur 13. Gravhaug ved gårdstun på Rennesund, id 71274-1.
Gravhaugen er for øvrig skjøttet etter råd fra fylkeskommunen.
Foto: Anneli Nesbakken NIKU 2010

Figur 14. Gravhaug i hage id 42962.
Foto: Jan Brendalsmo NIKU 2010.

Blant de fornminnene som ikke har vært utsatt for tiltak, er det imidlertid flere som er stygt skjemmet. Fornminner som brukes som lagringsplass for ved er velkjent fra hele landet (figur 12). Men mange av dem som ligger i tilknytning til boligområder eller tun brukes som vi har sett i alle kontrollkommuner som lagerplass for jordbruksredskap (figur 13) eller de er så integrert i hageanlegg at de vanskelig kan oppfattes som gravminner (figur 14).

Noen fornminner er så gjengrodde at det er vanskelig å oppdage dem. Heldigvis er det enkelte steder satt opp skilt slik at man kan vite hva som skjuler seg i krattet (figur 15).

23 av fornminnene som ble registrert i 1970 kunne fremdeles ikke finnes igjen i 2010 til tross for at det ble lett iherdig etter dem. De ble også forsøkt gjenfunnet i 1997 og 2005. Alle disse ligger i områder der det ikke er noe som tilsier at fornminnene er fjernet på grunn av store arealbruksendringer. Det er mulig at fornminnene dette gjelder kan ha vært svært feilavmerket ved førstegangsregistreringen.

Figur 15. Gravhaug på Vindalen, Skytterbaneåsen id 13270-1.
Foto: Jan Brendalsmo NIKU 2010

Mange av dem som ble registrert som rester etter gravminner ved førstegangsregistreringen er trolig totalfjernet i dag.

6.2 Areal og arealbruksendring

I de siste fem årene har det vært svært få endringer i arealbruken i de områdene der det ligger fornminner. Den største endringen for fornminnene er at områdene gror igjen fordi det ikke foregår beiting eller andre aktiviteter i utmarka. Selv stier som var godt oppgått ved kontrollen i 1997 er nå i ferd med å gro igjen.

6.3 Fornminner som er bt av tiltak i perioden 2005–2010

Tapte fornminner

Det er ikke registrert at noen fornminner er tapt i perioden 2005–2010. Telemark fylkeskommune foretok i 2010 en etterundersøkelse av en gravhaug som var registrert som en rest i 1970 og tapt i 1997.

Ved undersøkelsen ble det konstatert at også bunnlaget var fjernet i dette gravminnet.

Skadete fornminner

Dette omfatter tiltak som har ført til at selve fornminnet er skadet eller at det er utført inngrep i sikringssonen rundt fornminnet. Undersøkelsen viste at 19 fornminner var påført skade etter forrige kontroll i 2005.

Ikke gjenfunnet

Dette betyr at fornminnet ikke kunne lokaliseres/gjenfinnes på grunnlag av foreliggende dokumentasjon. I Skien er antallet 23. Men ved forrige kontroll var det 29. Vi greide altså å finne igjen seks fornminner som vi ikke fant i 1997 og i 2005. De vi fant igjen var lave gravminner som ligger i gjengroingsområder og kontrollen av disse ble utført så tidlig i sesongen at gresset bare så vidt hadde begynt å synes.

Figur 17. Overpløyd gravhaug, id 3492.

Foto: Anneli Nesbakken. NIKU 2010

Figur 16. Antall skadete fornminner fordelt på skadeårsak

Kommune	Tidsrom	Jordbruk	Skogbruk	Bygg, vei	Hus, fritid	Natur	Sammensatt
Skien	2005-2010	6	5	2	3	2	1

6.4 Tiltak som har forårsaket skade eller fjerning av fornminner i perioden 2005–2010

Ved kontrollen ble det lagt vekt på å finne årsakene til at fornminnene var fjernet eller skadet (figur 16). Betegnelsene for skade- og tapsårsaker følger terminologien i ”Norsk Standard: Automatisk fredete kulturminner - Registrering av tap og skade” (NS 9450).

Jordbruk

Kategorien omfatter skade eller tap som kan oppstå som følge av pløying, dyrking, nydyrking, tildekking, planering, deponering av masse, skade av husdyrhold, opparbeidelse av landbruks- og adkomstveier og lignende. I Skien var seks fornminner skadet av slik virksomhet. Skadene som var påført var i hovedsak forårsaket av pløying i sikringssonen rundt gravminnene (figur 17) og tråkkaskader av storfe og hester (figur 18). Det siste skyldes at gravminner ofte inngår i inngjerdede beiteområder med stort beitetrykk.

Skogbruk

Kategorien omfatter skade og tap som oppstår i forbindelse med skogsdrift, som for eksempel nyplanting, markberedning, hogst, kjørespor/slitasje og skogsveier/adkomstveier. Fem fornminner var skadet på grunn av tiltak som skyldes skogsdrift. De skadene som er påført fornminnene som følge av skogbruk skyldes i hovedsak kjøring med skogsmaskiner inntil og på fornminnene, samt utbedringer av skogsbilveier, (figur 19). Bygg- og anleggsvirksomhet, industri- og veiutbygging
Kategorien omfatter skade som oppstår i forbindelse med grøfter, vann- og avløpsledninger, tildekking (bl. a. i forbindelse med deponering av byggeavfall), innebygging, parkeringsplass, slitasje (kjørespor i forbindelse med maskinell virksomhet/snørydding), veianlegg, kraftledningsstolper, kraftledninger under vann og adkomstveier (også i forbindelse med midlertidige adkomstveier under byggeprosessen). To fornminner var skadet som følge av slike tiltak (figur 20)

Figur 18. Gravhaug i beite, id 52731-1.
Foto: Jan Brendalsmo. NIKU 2010

Figur 19. Tilkjøringsplass for tømmer. To gravhauger på dette feltet, id 3917 er skadet. Den ene var tidligere skadet ved utbedring av veien, F54. Foto: Jan Brendalsmo NIKU 2010

Figur 20. Gravhaug som er påført pukk, grus og leire. Id 42895.
Foto: Jan Brendalsmo NIKU 2010

Figur 21. Gravhaugen id 71227-3 er tidligere skadet av veien til Solum kirke og veiskulderen går langt inn i haugen. Det er dype kjørespor utenfor veien og i haugen. Brukes som parkeringssted?
Foto: Jan Brendalsmo NIKU 2010.

Figur 22. Velbrukt sti fra boligområde og gjennom skogen til Kongerød skole? Id: 81189-4.
Foto: Anneli Nesbakken. NIKU 2010

Husbygging og friluftslivsliv

Kategorien omfatter skade som følge av bl.a. nybygging eller utvidelser av boliger, campingplasser, hytteanlegg, hageanlegg, bryggeanlegg, garasjer, uthus, veiplaneringer (adkomstveier). Skader som fremkommer i forbindelse med fritidssystemer inngår også. Tre fornminner er skadet i forbindelse slike aktiviteter.

I boligområder blir det sjeldent tatt hensyn til gravhauger når man skal anlegge eller utvide veier (figur 21), anlegge hager eller lage snarveier til bussholdplassen (figur 22).

Natur

Denne kategorien omfatter skader som skyldes naturlige årsaker som for eksempel rotvelt, flom, erosjon eller graving av hi. I Skien var det ved denne kontrollen to fornminner som var skadet som følge av slike hendelser, en hadde rotvelte og en hadde nygravde ut- eller innganger til et hi (figur 23.og 24).

Figur 23. Gravhaug på Vale , id 81247-4 som etter hvert har fått 12 innganger til hiet.
Foto: Jan Brendalsmo NIKU 2010

Figur 24. En av de andre inngangene i gravhaugen id 81247-4.
Foto Jan Brendalsmo NIKU 2010

Sammensatt årsak

Kategorien omfatter tap eller skade hvor det er vanskelig å bestemme hvilke aktiviteter som har forårsaket skaden, eller hvor det er flere skadeårsaker. Det er ett fornminne som er skadet innen denne kategori. I dette tilfellet var det en helleristning.

Ved kontroll av fornminner er det som regel vanskelig å dokumentere når de ulike tiltakene som har ført til at fornminner er skadet eller fjernet, har skjedd.

Det er derfor ikke mulig å gi eksakte tall pr. år for hvor mange fornminner som har vært berørt av tiltak. For at tallene skal ha utsagnsverdi og kunne brukes som sammenligningsmateriale i forbindelse med andre overvåkningsprosjekter, har vi likevel laget et estimat som beregner gjennomsnittlige tall for skader (figur 25).

For endringer av fornminner som er med i denne kontrollen, se vedlegg.

6.5 Utviklingen 1970-1997-2005-2010

Fig. 26 og 27

Tabellene viser i grove trekk at tapet av automatisk fredete kulturminner har minket i perioden 1997 til 2010. Hvilket er svært positivt. Imidlertid er det en økning i skadefrekvensen, selv om denne har gått ned ved siste kontrollregistrering.

Totalt er det 36 objekter som er registrert som tapt i forbindelse med kontrollregistreringene som omfatter 606 automatisk fredete kulturminner. Dette tapet er skjedd i løpet av de siste 40 årene og tilsier at omtrent ett fornminne forsvinner hvert år innen kontrollgruppen. Det er uforståelig at så mange fornminner fremdeles blir utsatt for skade; ved kontrollene besøkes eierne av områdene der fornminnene ligger, og de blir forklart årsaken til besøket. De blir dermed kjent med at deres kommune er en av de kontrollkommunene og at fornminnene kontrolleres hvert femte år. Ved disse besøkene hender det ofte at eierne blir med ut i terrenget for å få påvist objektene og samtidig bli oppdatert på historiske data. Det er mulig at dette har en preventiv effekt når det gjelder fjerning og skading som blir gjort av grunneiere, men at kunnskapen om fornminnene ikke blir spredt videre.

Figur 25. Gjennomsnittlige tall for årlig skade på fornminner i løpet av fem år. antall

Kommune	Tidsrom	Jordbruk	Skogbruk	Bygg/vei	Hus, fritid	Natur	Sammensatt
Skien	2005-2010	1,2 (0,21%)	1 (0,18%)	0,4 (0,07%)	0,6 (0,11%)	0,4 (0,07%)	0,2 (0,04%)

Figur 26. Prosentvis årlig tap innenfor de ulike tiltakstyper

Kommune	Tidsrom	Antall kontrollerte	Jordbruk	Bygg/vei	Hus, fritid	Massetak	SUM
Skien	1970-1997	508	0,1	0,02	0,04	0,06	0,22
Skien	1997-2005	575	0,07	0,04			0,11
Skien	2005-2010	570	0	0	0	0	0

Figur 27. Prosentvis årlig skade innenfor de ulike tiltakstyper

Kommune	Tidsrom	Antall kontrollerte	Jordbruk	Skogbruk	Bygg/vei	Hus, fritid	Natur	Massetak	Hærverk	Sammensatt	SUM
Skien	1970-1997	508	0,19	0,04	0,04	0,28		0,01	0,01	0,01	0,58
Skien	1997-2005	575	0,54	0,09	0,13	0,22	0,15		0,02		1,15
Skien	2005-2010	567	0,21	0,18	0,07	0,11	0,07			0,04	0,67

7. Tendenser i trusselbildet

Når 19 fornminner skades i løpet av en femårsperiode, er dette bekymringsfullt. Da fornminneregistreringene for Skien ble publisert tidlig på 1970-tallet ble det sendt rekommanderte brev til alle grunneiere om fornminner på eiendommen og vernet av dem. Det ble også skrevet i brevet at papirene skulle følge eiendommen. Etter den tid har det foregått mange eiendomsoverdragelser. Ved eierskifter har disse papirene i liten grad blitt overlevert ny eier. Men skader på fornminner er betenkelig for deres videre skjebne fordi vi vet at fornminner som er skadet lettere utsettes for nye skader. De faller i opplevelsesverdi og blir ikke tatt hensyn til på samme måte som et intakt fornminne. De skades mer og mer inntil de er helt fjernet.

Dette fenomenet har vi iaktatt i alle kontrollkommunene og vi har sett det også i Skien i 2005 og 2010 fordi flere av de fornminnene som allerede var skadet i 1997 har blitt påført ytterligere skade.

Av tabellene ser vi at det er jordbruket som har vært årsaken til de fleste tap og skader gjennom hele perioden. Men også antall skader forårsaket av skogbruk er økende. Da omtrent halvparten av alle fornminnene ligger i produktive skogsområder kan det tyde på at det er skogbruket som vil forårsake de fleste skader i de kommende år.

I fremtiden vil nok skogbruket forårsake de fleste skadene på kulturminnene.

Figur 28. Gravhauger i beite på Tufta id 71230.
Foto: Jan Brendalsmo NIKU 2010

8. Konklusjon

Kontrollregistreringen i Skien kommune omfattet 570 automatisk fredete fornminner. De fleste er gravhauger som ligger i produktive skogsområder eller på restområder i tilknytning til boligfelt og tun.

I løpet av de fem årene som er gått etter den andre kontrollregistreringen, er ingen fornminner tapt men 19er påført en eller annen form for skade.

23 fornminner som ble registrert i 1970 er fremdeles ikke gjenfunnet. Disse må være fjernet eller de er totalt feilavmerket på kartene.

Skade som følge av jordbruksaktiviteter er størst men skader påført av skogbruksaktivitet er nesten like stor.

9. Kilder

Askeladden. Databasen for kulturminner. Riksantikvaren.Lov om Kulturminner av 9. Juni 1978.

Norsk kulturråd 1967: innstilling fra utvalget for sikring av høyt prioriterte fornminner. Oslo.

Norsk Standard: Automatisk fredete kulturminner - Registrering av tap og skade. NS 9450 1.utgave. Solheim, Svale, 1973: Kastrøysar. Norveg 1973, s 11-25. Oslo

Sollund, May-Liss Bøe, 1997: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skien kommune, Telemark 1997. Oslo NINA. NIKU Oppdragsmelding 042.

Sollund, May-Liss Bøe, 2006: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skien kommune, Telemark 2005. Oslo. NIKU Tema 15 .

Sollund, May-Liss Bøe, 2008: Fornminner i fare – til alle tider. Viking 2008, s 179-193. Oslo. St.meld. nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner

<http://www.ssb.no/kommuner> Lest 23.01.2011

10. Vedlegg

ID-NR	KATEGORI	TILSTAND 2010	ENDRINGSÅRSÅK 2010	MERKNAD
3492-1	Gravhaug	Skadet	Jordbruk	helt utpløyd
3497-1	Gravhaug	Skadet	Skogbruk	skade i haugfot
3917-1	Gravhaug	Skadet	Skogbruk	kjøreskade/opplagsplass
3917-2	Gravhaug	Skadet	Skogbruk	kjøreskade/opplagsplass
3934-1	Helleristning	Skadet	Sammensatt skadeårsak	
13297-1	Gravhaug	Skadet	Bygg/anlegg, industri/vei	vegutvidelse
22715-7	Gravhaug	Skadet	Skogbruk	vegutvidelse
23051-6	Gravhaug	Skadet	Jordbruk	traktorkjøring
23069-2	Gravhaug	Skadet	Skogbruk	kjørespor
42895-1	Gravhaug	Skadet	Bygg/anlegg, industri/vei	påført masse
52703-1	Gravhaug	Skadet	Jordbruk	tråkk
52731-1	Gravhaug	Skadet	Jordbruk	tråkk
52752-2	Gravhaug	Skadet	Jordbruk	pløying
52761-1	Gravhaug	Skadet	Jordbruk	pløying
71227-3	Gravhaug	Skadet	Hus/fritid	kjøring på haugen
81152-22	Gravhaug	Skadet	Natur	rotvelte
81189-2	Gravhaug	Skadet	Hus/fritid	plutting
81189-4	Gravhaug	Skadet	Hus/fritid	sti som eroderer
81247-4	Gravhaug	Skadet	Natur	revehi
3512-8	Gravhaug	Fremdeles ikke gjenfunnet		
3579-6	Gravhaug	Fremdeles ikke gjenfunnet		
13244-9	Gravhaug	Fremdeles ikke gjenfunnet		
13297-3	Gravhaug	Fremdeles ikke gjenfunnet		
22328-1	Gravhaug	Fremdeles ikke gjenfunnet		
23064-4	Gravrøys	Fremdeles ikke gjenfunnet		
23064-5	Gravhaug	Fremdeles ikke gjenfunnet		
23070-4	Gravhaug	Fremdeles ikke gjenfunnet		
23070-5	Gravhaug	Fremdeles ikke gjenfunnet		
23070-6	Gravhaug	Fremdeles ikke gjenfunnet		
33325-1	Gravhaug	Fremdeles ikke gjenfunnet		
33325-2	Gravhaug	Fremdeles ikke gjenfunnet		
43006-4	Gravhaug	Fremdeles ikke gjenfunnet		
43006-5	Gravhaug	Fremdeles ikke gjenfunnet		
43006-6	Gravhaug	Fremdeles ikke gjenfunnet		
58930-1	Helleristning	Fremdeles ikke gjenfunnet		
71227-7	Gravhaug	Fremdeles ikke gjenfunnet		
71227-8	Gravhaug	Fremdeles ikke gjenfunnet		
71227-9	Gravhaug	Fremdeles ikke gjenfunnet		
71260-8	Gravrøys	Fremdeles ikke gjenfunnet		
76577-1	gravhaug	Fremdeles ikke gjenfunnet		
76577-2	gravhaug	Fremdeles ikke gjenfunnet		
76577-3	gravhaug	Fremdeles ikke gjenfunnet		

Nye serier f.o.m. 2003

NIKU Rapport

- 1 *Bergstadens Ziir; Røros kirke. Tilstand og tiltak.* Brønne, J. 2003. 97 s.
- 2 «Intet forandrer seg så ofte som fortiden». Om krusifiksene i Ringeby stavkirke. Stein, M., Bronken, I. A., Nyhlén, T., Strandskogen, K. og E. S. Tveit. 2003. 114 s.
- 3 *Den bemalte og forgylte kalvariegruppen fra 1100-tallet i Urnes stavkirke. Konservering 2001-2003.* Frøysaker, T. 2003. 89 s.
- 4 *Samiske Kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Nord Troms og Finnmark.* Svestad A. og S. Barlindhaug. 2003. 15 s.
- 5 *Alterskapet i Grip stavkirke. Et 1700-talls alterskap fra middelalderen. Konservering 2001-2003.* Olstad, T.M. 2003. 59 s.
- 6 *Hamar Cathedral ruin. Archaeological investigations 1996-1998.* Reed, Stan. 2005. 244 s.
- 7 *Samiske urgraver. Statusrapport med forslag til miljøovervåkings-program.* Myrvoll, E. R. 2005. 37 s. Kun PDF-fil på www.niku.no. (Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50 + porto.)
- 8 *Lysekroner frå Nøstetangen glasverk. Dokumentasjon, vurdering av originalitet, sikring og konservering.* Bjørke, A. 2006. 55 s. Finnes også som PDF-fil på www.niku.no
- 9 *Evaluering av digitale dokumentasjonssystemer for arkeologiske utgravninger.* Molaug, P B., Petersén, A, Risan, T., 2006. 19 s. Kun PDF-fil på www.niku.no (Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50 + porto.)
- 10 *Kulturminneforvaltningens og planarbeidets historie på Røros. "Kulturarv og verdiskaping. Økonomiske virkninger av kultur arven på Røros". Arbeidspakke 1.* Andersn, S og Brønne J. 2006. 89 s. Kun PDF-fil på www.niku.no (Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50 + porto.)
- 11 *Ikonene i St. Georgs kapell, Neiden. Sør-Varanger kommune. Kontekst, motiver, teknikk og restaurering.* Norsted, T. 2006. 71 s. Kun PDF-fil på www.niku.no (Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50 + porto.)
- 12 *Landskap og historie-GIS. Historisk landskapsanalyse i Vestre Slidre, Oppland.* Guttormsen, Torgrim Sneve. 2007. 43s Kun PDF-fil på www.niku.no (Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50 + porto.)
- 13 *Konservering av Peter Reimers altermalerier i Valle kirke, Lindesnes kommune i Vest-Agder.* Ford, Thierry Olivier og Frøysaker, Tine. 2007. 30 s. Kun PDF-fil på www.niku.no (Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50 + porto.)
- 14 *Samiske kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Finnmark, Troms og Nordland.* Myrvoll, Elin Rose. 2007. 36 s. Kun PDF-fil på www.niku.no (Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50 + porto.)
- 15 *Kulturarv som kapital. En analyse av kulturarvskapitalens diversitet på Røros som et grunnlag for tenkning om verdiskaping. Delprosjekt 5 i forskerprosjektet "Verdiskaping Røros".* Guttormsen, Torgrim Sneve og Fageraas, Knut. 2007. 126 s. Kun på PDF-fil på www.niku.no (Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 100 + porto.)
- 16 *Konservering av kirkeskip. Bønsnes kirke, Hole kommune i Buskerud.* Smith, Henrik. 2007. 22 s. Kun PDF-fil på www.niku.no (Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50 + porto.)
- 17 *Kulturhistoriske registreringer. Porsangermoen – Hålkavárri skytefelt.* Barlindhaug, Stine, Risan, Thomas og Thuestad, Alma Elisabeth. 2007. 127 s. Kun på PDF-fil på www.niku.no (Utskrift kan bestilles hos NIKU. Koster kr. 100 + porto.)
- 18 *Flybåren laserskanning og registrering av kulturminner i skog. Fase 2.* Risbøl, Ole, Gjertsen, Arnt Kristian og Skare, Kjetil. 2007. 33 s. Kun på PDF-fil på www.niku.no (Utskrift kan bestilles hos NIKU. Koster kr. 50 + porto.)
- 19 *Kulturminneverdier i by mellom bevaring og byutvikling. Et kunnskapsgrunnlag.* Omland, Atle, Berg Sveinung Krokann, Mehren, Anette og Eldal, Jens Christian. 2007. 56 s. Kun PDF-fil på www.niku.no (Utskrift kan bestilles hos NIKU. Koster kr. 50 + porto)
- 20 *Lokala röster och lokala värden. en studie i Ålgårds kyrkas betydelse för icke-kyrkogångere.* Grahn, Wera. 2007. 30 s. Kun PDF-fil på www.niku.no (Utskrift kan bestilles hos NIKU. Koster kr. 50 + porto.)
- 21 *Alterskaper i Hadsel kirke – et alterskap fra senmiddelalderen attributert til Lekagruppen. Undersøkelser og behandling av alterskapet. Oppmåling av fire skap i Lekagruppen.* Olstad, Tone M. 2008. 83 s. Finnes også som PDF-fil på www.niku.no
- 22 *Flybåren laserskanning og registrering av kulturminner i skog. Fase 3.* Risbøl, Ole, Gjertsen, Arnt Kristian, Skare, Kjetil. 2008. 43 s. Finnes kun som PDF-fil på www.niku.no (Utskrift kan bestilles hos NIKU. Koster kr. 50 + porto.)
- 23 *Maleriene i Fingalshula, Gravvik i Nærøy.* Norsted, Terje. 2008. 101 s. Finnes kun som PDF-fil på www.niku.no (Utskrift kan bestille hos NIKU. Koster kr. 50 + porto.)
- 24 *Samiske helligsteder. Tradisjoner – registrering – forvaltning.* Elin Rose Myrvoll. 2008. 50 s. Finnes kun som PDF-fil på www.niku.no (Utskrift kan bestilles hos NIKU. Koster kr. 50 + porto.)
- 25 *Krusifiks og Madonnaskap i Hedalen stavkirke. Undersøkelse 2006 – 2008.* Stein, Mille og Andersen, Elisabeth. 84 s. Finnes også som PDF-fil på www.niku.no (Utskrift kan bestilles hos NIKU. Koster kr. 50 + porto.)

- 26** Før og etter. Overvåking av tilrettelagte kulturminner. Myrvoll, Elin Rose og Thuestad, Alma. 2009. 123 s.
Finnes kun som PDF-fil på www.niku.no
(Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 100 + porto.)
- 27** Interseksjonella konstruksjoner och kulturminnesförvaltning. Grahn, Wera. 2009. 38 s.
Finnes kun som PDF-fil på www.niku.no
(Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50.- + porto.)
- 28** Kulturmiljøvurdering i Hammerdalen – Larvik. Berg, Sveinung Krokann, Hvinden-Haug, Lars Jacob og Larsen, Kari Charlotte. 2009. 86 s,
Finnes også som PDF-fil på www.niku.no
- 29** Kulturmiljøbegrepet som teoretisk/analytisk begrep og som praktisk begrep for forvaltningen? 2009. 41 s. Molaug, P.B., Sollund M.-B. Bøe, Sæterdal, A.
Finnes kun som PDF-fil på www.niku.no
(Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50.- + porto.)
- 30** Visuell innvirkning på kulturminner og kulturmiljøer. Et studie med utgangspunkt i vindparkutbygging på Lista. 2009. 72 s. Larsen, Kari og Jerpåsen, Gro.
Finnes kun som PDF-fil på www.niku.no
(Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50.- + porto.)
- 31** Evaluering av "Spesielt miljøtiltak i jordbruket" (SMIL). Freda og verneverdige bygninger og andre kulturminner og -miljøer. 2009. 72 s. Sætren, Anne.
Finnes kun som PEF-fil på www.niku.no
(Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50.- + porto.)
- 32** Om retningslinjer for håndtering og forvaltning av skjelett- og gravfunn fra nyere tid. Rapport til Riksantikvaren. 2009. 49 s. Sellevold, Berit. Finnes kun som PEF-fil på www.niku.no
(Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50.- + porto.)
- 33** I pilegrimenes fotegar. Pilegrimsleden som verdigskaping-sprosjekt. 2009. 66 s. Berg, Sveinung Krokan, Nesbakken, Anneli. Finnes kun som PDF-fil på www.niku.no
(Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50.- + porto.)
- 34** Godt fungerende bevaringsområder. 2009. 124 s. Nyseth, Torill, Sognnæs, Johanne.
Finnes kun som PDF-fil på www.niku.no
(Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50.- + porto.)
- 35** Kulturminneforvaltningens kunnskapsbehov 2005 – 2009. Status for forskning pr. oktober 2008. 30 s + vedlegg. Larsen, K., Myrvoll, M., Fløisand, I.
Finnes kun som PDF-fil på www.niku.no
(Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50.- + porto.)
- 36** Nasjonalt resultatmål 3 for kulturminnevernet. En undersøkelse av status og mulighet for måloppnåelse i 2020. 2010. Sætren, A. 79 s.
Finnes kun som PDF-fil på www.niku.no
(Utskrift kan bestilles hos NIKU. Koster kr. 50.- + porto.)
- 37** Etablering av sentre for verdensarven. 2010. Myrvoll, M. 27 s. Finnes kun som PDF-fil på www.niku.no
(Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50.- + porto.)
- 38** Tilbygning og påbygning av verneverdige bygninger. Kulturminnevern og tilpasning. Hvinden-Haug, L. H., Andersen E. 2010. 65 s.
Finnes kun som PDF-fil på www.niku.no
(Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50.- + porto.)
- 39** Verdier i Listalandskapet. Utprøving av metode for medvirkning i landskapskarakterisering. Rapport fra dialog seminar på Lista 7. og 8. oktober 2009. 49 s. Thomassen, J., Larsen, K. C., Grahn, W., Risan, T.
Finnes kun som PDF-fil på www.niku.no
(Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50.-+ porto.)
- 40** 100-årsgrensen for automatisk fredete samiske kulturminner: Status og scenarioer. Holm-Olsen, I. M., Myrvoll, E. R., Myrvoll, M., Thuestad, A. 2010. 52 s.
Finnes kun som PDF-fil på www.niku.no
(Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50.-+ porto.)
- 41** Gudstenestereform og vernestrategi. Hoff, A. M. 2010. 57 s. Finnes kun som PDF-fil på www.niku.no
(Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50.-+ porto.)
- 42** Strømsø. Sentrumsutvikling med kulturminner som ressurs. Berg, S. Krokann, Swensen, G. 2010. 101 s. .
Finnes kun som PDF-fil på www.niku.no
(Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50.-+ porto.)

NIKU Tema

- 1** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2002. Sollund, M.-L. 2003. 20 s.
- 2** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland 2002. Barlindhaug, S. og Holm-Olsen, I.M. 2003. 22 s.
- 3** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2002. Haavaldsen, P. 2003. 16 s.
- 4** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2002. Binns, K.S. 2003. 22 s.
- 5** NIKU strategiske instituttprogram 2001-2006. Verneideologi. NIKU-seminar 4. februar og 25. april 2002. Seip, E. (red.) 2003. 77 s.
- 6** Bevaring av samlingane ved fem statlege museer. Undersøkingar utført for Riksrevisjonen Bjørke, A. 2003.95 s.
- 7** På vandring i fortiden. Mennesker og landskap i Gråfjell gjennom 10 000 år. Amundsen, H. R., Risbøl, O. & K. Skare (red). 2003. 112 s.

- 8 *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland, 2003.* Binns, K.S. 2005. 20 s.
- 9 *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vestfold, 2003.* Sollund, M.-L. 2004. 17 s.
- 10 *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Lillesand kommune, Aust-Agder, 2003.* Sollund, M.-L. 2004. 20 s.
- 11 *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland, 2003.* Holm-Olsen, I.M. 2004. 17 s.
- 12 *Landskap under press – Urbanisering og kulturminnevern. En studie med eksempler fra Nannestad og Stavanger. 2004.* Swensen, G., Jerpåsen, G., Skogheim, R., Saglie, I-L, Guttormsen, T. S. 95 s.
- 13 *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sarpsborg kommune, Østfold, 2004.* Sollund, M.-L. 2005. 29 s.
- 14 *Fra vernesone til risikosone. Studier i middelalderbyene Bergen og Tønsbergs randsoner.* Nordeide, S. Walaker (red.) 76 s.
- 15 *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skien kommune, Telemark 2005.* Sollund, M-L Bøe 24 s.
- 16 *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Grong kommune, Nord-Trøndelag 2005.* Sollund, M-L Bøe 26 s
- 17 *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Tromsø kommune, Troms 2005.* Holm-Olsen, I. M. 22 s.
- 18 *Kultur – minner og miljøer. Strategiske instituttprogrammer 2001-2005.* Red.: Inger Marie Egenberg, Birgitte Skar og Grete Swensen, 354 s.
- 19 *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Fræna kommune, Møre og Romsdal, 2006.* Sollund, May-Liss. 22 s.
- 20 *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Nord-Aurdal kommune, Oppland, 2006.* Sollund, May-Liss, Bøe, 21 s.
- 21 *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark, 2007.* Sollund, May-Liss Bøe. 20 s.
- 22 *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland, 2007.* Sollund, May-Liss Bøe. 20 s.,
- 23 *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland, 2007.* Thuestad, Alma, 20 s.
- 24 *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland, 2007.* Thuestad, Alma, 20 s.
- 25 *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune, Finnmark, 2006* Holm-Olsen, Inger Marie og Thuestad, Alma, 19 s.
- 26 *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Lillesand kommune, Aust-Agder 2008.* Sollund, May-Liss Bøe. 21 s
- 27 *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland 2008.* Sollund, May-Liss Bøe. 21 s.
- 28 *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vestfold 2008.* Sollund, May-Liss Bøe. 17 s.
- 29 *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland 2008.* Thuestad, Alma. 20 s.
- 30 *Kulturarv og stedsidentitet. Prosjektsammendrag. 2009.* Swensen, Grete. 9 s. Finnes kun som PDF-fil på www.niku.no (Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50 + porto.)
- 31 *Kulturarv og stedsidentitet. Kulturmiljø i kryssilden mellom bevaring og utbygging. 2009.* Swensen, G., Larsen, K.C., Molaug P.B., Sognnæs, J. 85 s. Finnes kun som PDF-fil på www.niku.no (Utskrift kan bestilles hos NIKU. Koster kr. 50 + porto.)
- 32 *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sarpsborg kommune, Østfold 2009.* Sollund, May-Liss Bøe. 27 s.
- 33 *Fragmentert eller representativt? Konstruksjonen av kultur minneverdier langs Akerselva I Oslo. 2010.* Grahn, W., Berg, S. K., Larsen, K.C., 65 s. Finnes kun som PDF-fil på www.niku.no (Utskrift kan bestilles hos NIKU. Det koster kr. 50 + porto.)